

ارائه و آزمون الگوی تبیین کننده تاب‌آوری دانشجویان بر اساس هوش معنوی: نقش واسطه‌ای سرسختی روان‌شناختی

هوشنگ گراوند*^۱

۱. استادیار، گروه روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران

* نویسنده مسئول: garavand.h@lu.ac.ir

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف نقش واسطه‌ای سرسختی روان‌شناختی در رابطه بین هوش معنوی و تاب‌آوری صورت پذیرفت.

روش: روش پژوهش، همبستگی از نوع مدل‌سازی معادلات ساختاری بود. جامعه‌ی این پژوهش شامل تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی مرکز آموزش عالی پلدختر در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰۰ بود. حجم نمونه آماری بر اساس قاعده سرانگشتی کلاین برابر ۲۱۰ نفر تعیین شد که به روش نمونه‌گیری در دسترس و با پرسشنامه آنلاین انجام شد. ابزارهای مورد استفاده در این پژوهش مقیاس خودارزیابی هوش معنوی (SISRI)، تاب‌آوری کونور- دیویدسون (CD-RISC) و مقیاس سرسختی لانگ و گولت (LGHS) بود. تحلیل داده‌ها به روش آماری مدل‌سازی معادلات ساختاری و با استفاده از نرم‌افزارهای آماری SPSS-22 و AMOS-24 انجام شد و برای بررسی نقش واسطه‌ای متغیرها از آزمون بوت‌استراپ استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد هوش معنوی و سرسختی روان‌شناختی اثر مثبت مستقیم بر تاب‌آوری روان‌شناختی دانشجویان دارند. همچنین نتایج مدل معادلات ساختاری نشان داد که سرسختی روان‌شناختی در رابطه‌ی بین هوش معنوی و تاب‌آوری روان‌شناختی نقش میانجی دارد.

بحث و نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان چنین نتیجه گرفت که سطوح بالاتر هوش معنوی می‌تواند تاب‌آوری بالاتری را در دانشجویان پیش‌بینی کند. در این میان، سرسختی روان‌شناختی به عنوان یک عامل شخصی، می‌تواند سازوکار تأثیر هوش معنوی بر تاب‌آوری را روشن کند. به عبارتی دیگر، هوش معنوی از طریق افزایش سرسختی روان‌شناختی، بر تاب‌آوری دانشجویان تأثیر مثبت دارد. این نتایج، در طراحی برنامه‌های مشاوره‌ای برای دانشجویان، قابل استفاده است.

واژگان کلیدی: سرسختی روان‌شناختی، هوش معنوی، تاب‌آوری.

مقدمه

دوران تحصیل، دوره‌ای از زندگی است که در آن تغییرات شناختی و اجتماعی سریعی اتفاق می‌افتد (۱)، به طوری که انطباق و سازگاری با این تغییرات همواره مورد توجه پژوهشگران تعلیم و تربیت بوده است. از مهمترین دوره‌های تحصیلی، دوره کارشناسی است که دانشجویان در این دوره با چالش‌هایی از جمله، نمرات ضعیف، سطوح استرس بالا، تهدید اعتماد به نفس، بدبینی تحصیلی، کاهش شرکت در فعالیت‌های کلاسی، کاهش انگیزش و تعامل با هم‌شاگردی‌ها و اساتید روبه‌رو هستند. تاب‌آوری یکی از ویژگی‌های شخصیتی به حساب می‌آید که در موقعیت‌های چالشی و استرس‌زا به کمک فرد می‌آید. تاب‌آوری روان‌شناختی (Psychological Resilience) نوعی توانمندی محسوب می‌شود که به طی کردن با قدرت شرایط سخت زندگی منجر می‌شود و از نظر روان‌شناختی نیز فرد را محکم‌تر می‌سازد. همچنین، فرد تاب‌آور، توانایی حل مسئله خود را افزایش می‌دهد و در مقابل مشکلات مقاوم‌تر می‌شود (۲). تاب‌آوری به افراد کمک می‌کند در پی بروز شرایط پرخطر یا پس از عقب‌نشینی، بتوانند سازگار شوند و کارکرد قبلی خود را بازیابند (۳). تاب‌آوری به قابلیت تطابق انسان در مواجهه با بلا یا فشارهای جانکاه، غلبه یافتن و حتی تقویت شدن بوسیله آن تجارب اطلاق می‌شود. این خصیصه با توانایی درونی شخص و مهارت‌های اجتماعی و تعامل با محیط حمایت می‌شود، توسعه می‌یابد و به عنوان یک ویژگی مثبت متبلور می‌گردد (۴). تاب‌آوری یکی از اصلی‌ترین عوامل روان‌شناختی است که به سازگاری فرد با شرایط نامساعد مرتبط است. این امر مستلزم استفاده از استراتژی‌های تقویت مثبت است که به رفاه شخصی کمک می‌کند. ارتقاء آن منجر به رشد مهارت‌های اجتماعی، تحصیلی و شخصی می‌شود و به دانشجویان اجازه می‌دهد از موقعیت‌های نامناسب و دشوار عبور کنند (۵).

نظریه شناختی روان‌شناسی روش‌های بسیاری را نشان می‌دهد که از طریق آن افراد می‌توانند روش‌های مقاوم‌تری برای پردازش اطلاعات در مقابل شرایط ایجاد کنند. این نظریه، هوش معنوی (spiritual intelligence) را به عنوان عامل بسیار مهمی نشان می‌دهد که از طریق ارتقاء سطح هوش معنوی، تاب‌آوری حاصل می‌شود (۶). این گونه به نظر می‌رسد که افراد با هوش معنوی زیاد، به شیوه مناسب‌تری با موانع و مشکلات استرس‌زا برخورد کرده، سختی‌های زندگی را بهتر تحمل می‌کنند و به زندگی خود پویایی و حرکت

می‌دهند (۶). هوش معنوی به عنوان یک از مفاهیم جدید، دربردارنده نوعی سازگاری و رفتار حل مسئله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین فردی را نشان می‌دهد (۷). این هوش به فرد دید کلی و معنادار درباره اهداف زندگی، تجارب و رویدادها می‌دهد و او را قادر می‌سازد که شناخت و معرفت خویش را عمق بخشد (۸). در ادبیات گذشته، اصطلاحات معنویت و دین اغلب به هم پیوند می‌خورند و تأثیرات مثبتی بر تاب‌آوری دارند (۹، ۱۰). ویزلمایر و همکاران (۲۰۱۷) خاطر نشان کردند که پیش‌بینی چگونگی پاسخ فرد در مواجهه با ناملایمات آسان نیست؛ با این حال، صفات پایداری مانند هوش معنوی می‌توانند پیش‌بینی کننده میزان مقاومت فرد در شرایط سخت باشند. افرادی که از سطح تاب‌آوری بالایی برخوردار هستند، امیدوارتر، خلاق‌تر و در هنگام کنار آمدن با آسیب، از کارایی بیشتری برخوردار می‌شوند (۱۱). رمضان‌زاده و مصلح (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که بین هوش معنوی و هوش اخلاقی با تاب‌آوری روان‌شناختی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد (۱۲). موسوی خورشیدی و جاجرمی (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان دادند تاب‌آوری، نشان دهنده توانایی افراد برای مقابله با شرایط نامساعد و تنش‌زای زندگی است و معنویت به عنوان یکی از مؤلفه‌های مؤثر بر آن، نقش مهمی در میزان آن دارد (۱۳). خدابخشی کولائی‌ان و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که تاب‌آوری در برابر استرس با تمام مؤلفه‌های هوش معنوی ارتباط معنی‌داری داشت (۱۴).

یکی از موضوع‌های این پژوهش، مطالعه رابطه هوش معنوی و تاب‌آوری است. اما آیا رابطه بین هوش معنوی و تاب‌آوری یک رابطه خطی و ساده است؟ مرور یافته‌ها، این فرض را تقویت می‌کند که به احتمال قوی بعضی از سازه‌های روان‌شناختی شخصی و بین‌شخصی در رابطه بین این متغیرها نقش واسطه‌ای دارند. یکی از این متغیرها، سرسختی روان‌شناختی (psychological hardiness) است. بسیاری از پژوهش‌های نشان داده‌اند که هوش معنوی با سرسختی روان‌شناختی رابطه معنی‌داری دارد (۱۵، ۱۶، ۱۷). سرسختی روان‌شناختی را ترکیبی از باورها درباره خویش و جهان تعریف می‌کنند که از سه مؤلفه تعهد (احساس درآمیختگی با بسیاری از جنبه‌های زندگی مثل خانواده، شغل و روابط بین‌فردی. فردی که این احساس را دارد، معنا و هدفمندی زندگی و کار

فرضیه‌های فرعی

۱. هوش معنوی اثر علی و مستقیم بر تاب‌آوری دانشجویان مرکز آموزش عالی پلدختر دارد.
۲. سرسختی روان‌شناختی اثر علی و مستقیم بر تاب‌آوری دانشجویان مرکز آموزش عالی پلدختر دارد.
۳. هوش معنوی اثر علی و مستقیم بر سرسختی روان‌شناختی دانشجویان مرکز آموزش عالی پلدختر دارد.
۴. هوش معنوی با میانجی‌گری سرسختی روان‌شناختی بر تاب‌آوری دانشجویان مرکز آموزش عالی پلدختر اثر علی و غیرمستقیم دارد.

روش

روش پژوهش بر اساس هدف کاربردی و بر حسب گردآوری اطلاعات و یافته‌ها از نوع توصیفی-همبستگی است و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شده است. کلیه دانشجویان مرکز آموزش عالی پلدختر تک جنسیتی (ویژه پسران) جامعه آماری را تشکیل می‌دادند، که در دوران کرونا در سال ۴۰۰-۱۳۹۹ به صورت مجازی مشغول به تحصیل بودند و تعداد آنها ۴۵۰ نفر بود. با توجه به اینکه پژوهش حاضر دارای ۱۳ متغیر آشکار بود حجم نمونه برابر ۲۱۰ نفر تعیین گردید. (برای جلوگیری از ریزش حجم نمونه تعداد ۲۲۵ پرسشنامه توزیع گردید). روش نمونه‌گیری با توجه به محدودیت تردد هنگام جدی شدن خطر کرونا در ایران به صورت غیر احتمالی و پرسشنامه آنلاین بود. بدین صورت که پرسشنامه‌ها از طریق واتساپ^۱ در گروه‌های واتساپی که دانشجویان در ایام آموزش مجازی به عنوان مکمل سامانه مدیریت یادگیری الکترونیکی برای هر درس تشکیل داده بودند، به اشتراک گذاشته شد. پس از پالایش اولیه داده‌ها و حذف نمونه‌های مخدوش، در نهایت ۲۱۰ پرسشنامه تجزیه و تحلیل شد.

ابزار سنجش

مقیاس یکپارچه هوش معنوی: این مقیاس توسط کینگ ساخته شده و دارای ۲۴ ماده و چهار خرده مقیاس توانایی تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط هوشیاری می‌باشد (۲۲). ماده‌های این مقیاس به صورت طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۵) نمره‌گذاری می‌شوند که حداقل و حداکثر نمره به ترتیب

و خانواده را دریافته است)، کنترل (اعتقاد مبنی بر اینکه رویدادهای زندگی و پیامدهای آن قابل پیش‌بینی و کنترل هستند و می‌توان آنها را تغییر داد) و چالش‌جویی (این باور که تغییر، جنبه‌ای عادی از زندگی است و وضعیت‌های مثبت یا منفی که به سازگاری مجدد نیاز دارند، فرصتی برای رشد و یادگیری بیشتر هستند، نه تهدیدی برای امنیت و آسایش فرد) تشکیل شده و در عین حال یک ساختار واحد است که از عمل یکپارچه و هماهنگ این سه مؤلفه مرتبط با هم سرچشمه می‌گیرد (۱۸). مدی (۲۰۰۵) سرسختی را به صورت الگویی از نگرش‌ها و اقداماتی در نظر گرفته است که در جهت تبدیل فشارها به فرصت‌هایی برای رشد کمک می‌کند و بر تاب‌آوری تأثیر می‌گذارد. سرسختی روان‌شناختی ویژگی مهمی در مواجهه با حوادث فشارزای زندگی است و به عنوان یک منبع مقاومت و سپر محافظ عمل می‌کند (۱۹). دژبان و سماواتیان (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که تاب‌آوری رابطه بین متغیرهای سرسختی روان‌شناختی و بهزیستی کارکنان را میانجی‌گری می‌کند (۲۰).

دانشجویان عضو اصلی دانشگاه به حساب می‌آیند و زندگی دانشجویی از مراحل کسب تجربه و حضور فعال در اجتماع و دوران دانشجویی یکی از مهمترین بخش‌های حیات فردی و اجتماعی است. در بعضی مواقع ممکن است این مقطع به دوره‌ای با تجارب نامطلوب در زندگی فرد تبدیل شود و آثار نامطلوبی بر او بگذارد. برخورد صحیح با تجربیات خوب و بد، نقش مهمی در زندگی فرد خواهد داشت که در این بین عوامل مختلف تأثیر بسیار تعیین کننده‌ای دارند. از این‌رو شناسایی عوامل مؤثر در راستای برنامه‌ریزی برای بهبود وضعیت روان‌شناختی آنان ضروری است (۲۱). مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد در زمینه ارتباط متغیرهای مذکور در جامعه هدف و در بعد زمانی ایام کرونا، تاکنون مطالعه‌ای به صورت مستقیم انجام نشده است و در این زمینه خلأ پژوهشی احساس می‌شود. با توجه به مطالب مطرح شده پژوهش حاضر در پی پاسخ‌گویی به این سؤال است که آیا سرسختی روان‌شناختی در رابطه بین هوش معنوی و تاب‌آوری نقش واسطه‌ای ایفا می‌کند یا خیر؟

فرضیه اصلی

مدل ساختاری تاب‌آوری دانشجویان مرکز آموزش عالی پلدختر بر مبنای هوش معنوی با میانجی‌گری سرسختی روان‌شناختی با داده‌ها برازش دارد.

1. WhatsApp

رواسازی شده است، محققان روایی و پایایی مقیاس را مطلوب گزارش کرده‌اند. تحلیل عاملی سه عامل (کنترل، تعهد و چالش‌جویی) ۳۰ درصد از واریانس را تبیین کرد. برای تمام گویه‌های مقیاس روایی سازه ۰/۶۴، ضریب همسانی درونی به سه روش آلفای کرونباخ ۰/۸۲، پایایی بازآزمایی ۰/۷۱ و دونیمه کردن ۰/۷۶ به دست آمد. نتایج حاکی از روایی و پایایی قابل قبول مقیاس در کل و برای خرده مقیاس‌ها بود (۲۵). در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۸۴ و برای خرده مؤلفه‌های کنترل، تعهد و چالش‌جویی به ترتیب ۰/۷۱، ۰/۷۸ و ۰/۸۳ به دست آمد که نتایج حاکی از پایایی مناسب ابزار پژوهش می‌باشد.

پرسشنامه‌ی تاب‌آوری کونور - دیویدسون (۲۰۰۳):

این پرسشنامه توسط کانر- دیویدسون (۲۰۰۳) ارائه شده است (۲۶). دارای ۲۵ سوال بوده و هدف آن سنجش میزان تاب‌آوری بر اساس مؤلفه‌های شایستگی / استحکام شخصی (۲۴-۱۲-۱۱-۲۵-۱۰-۲۳-۱۷-۱۶)، اعتماد به‌غریز شخصی (۲۰-۱۸-۱۵-۶-۷-۱۹-۱۴)، تحمل عواطف منفی (۱-۴-۵-۲-۸)، مهار (۲۲-۱۳-۲۱) و معنویت در افراد (۳-۹) مختلف است. طیف پاسخگویی آن از نوع لیکرت می‌باشد. برای بدست آوردن امتیاز کلی پرسشنامه، مجموع امتیازات همه سوالات را با هم جمع می‌شوند. این امتیاز دامنه‌ای از ۰ تا ۱۰۰ را خواهد داشت. هر چه این امتیاز بالاتر باشد، بیانگر میزان تاب‌آوری بیشتر فرد پاسخ دهنده خواهد و برعکس. نقطه برش این پرسشنامه امتیاز ۵۰ می‌باشد. به عبارتی، نمره بالاتر از ۵۰ نشانگر افراد دارای تاب‌آوری خواهد بود و هرچه این امتیاز بالاتر از ۵۰ باشد، به همان میزان شدت تاب‌آوری فرد نیز بالاتر خواهد بود و برعکس. کونور و دیویدسون (۲۰۰۳) ضریب آلفای کرونباخ مقیاس تاب‌آوری را ۰/۸۹ گزارش کرده‌اند. همچنین ضریب پایایی حاصل از روش بازآزمایی در یک فاصله چهار هفته‌ای ۰/۸۷ بوده است (۲۶). در ایران نیز ضریب پایایی این مقیاس توسط محمدی و همکاران (۱۳۸۵) ۰/۸۹ گزارش گردیده است (۲۷). در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۹۲ و برای خرده مؤلفه‌های شایستگی / استحکام شخصی، اعتماد به‌غریز شخصی، تحمل عواطف منفی، مهار و معنویت در افراد به ترتیب ۰/۷۴، ۰/۹۶، ۰/۸۰ و ۰/۷۱ به دست آمد که نتایج حاکی از پایایی مناسب ابزار پژوهش می‌باشد.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از میانگین، انحراف

۲۴ و ۱۲۰ می‌باشد. به منظور تعدیل در نحوه بیان عبارات پرسشنامه؛ گویه شماره ۶ به صورت منفی (معکوس) نمره‌گذاری می‌شود. کینگ (۲۰۰۹) ضریب آلفای کرونباخ کل این آزمون را ۰/۹۲ و ضریب آلفای زیرمقیاس‌های آن را بدین شرح گزارش کرده‌اند: تفکر انتقادی وجودی ۰/۷۸، تولید معنای شخصی ۰/۷۸، آگاهی متعالی ۰/۸۷ و بسط هوشیاری ۰/۹۱ اعتبار همگرایی مقیاس یکپارچه هوش معنوی از طریق همبستگی نمره آن با چند پرسشنامه از جمله تجربه‌های عرفانی، جهت‌گیری مذهبی و هوش هیجانی که به ترتیب ۰/۶۳ و ۰/۴۸ / ۰/۴۶ شده است به اثبات رسیده است (۲۲). رقیب و همکاران (۱۳۸۹) روایی این مقیاس را با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی در چهار عامل تأیید نمودند و ضرایب پایایی آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰/۸۸ و در خرده مقیاس‌های تفکر انتقادی وجودی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط هوشیاری به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۷۶، ۰/۷۸ و ۰/۷۳ گزارش کرده است (۲۳). در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۸۸ و برای خرده مؤلفه‌های تفکر وجودی انتقادی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط حالت هوشیاری به ترتیب ۰/۷۳، ۰/۷۶ و ۰/۷۲ به دست آمد که نتایج حاکی از پایایی مناسب ابزار پژوهش می‌باشد.

مقیاس سرسختی لانگ و گولت:

این مقیاس توسط لانگ و گولت (۲۰۰۳) ساخته شده و دارای ۴۲ ماده و سه خرده مقیاس کنترل (۴، ۵، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۸، ۴۱)، تعهد (۲، ۳، ۶، ۱۰، ۱۳، ۱۵، ۱۸، ۲۰، ۲۴، ۲۵، ۲۷، ۲۹، ۳۹، ۴۲) و چالش‌جویی (۱، ۱۴، ۲۲، ۲۳، ۲۶، ۲۸، ۳۲، ۳۴، ۳۵، ۳۷، ۴۰) می‌باشد (۲۴). ماده‌های این مقیاس به صورت طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای (کاملاً مخالفم = ۱ تا کاملاً موافقم = ۵) نمره‌گذاری می‌شوند که حداقل و حداکثر نمره به ترتیب ۴۲ و ۲۱۰ می‌باشد. به منظور تعدیل در نحوه بیان عبارات پرسشنامه؛ ۱۵ گویه آن (گویه‌های ۳، ۱۰، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۲۱، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۳، ۳۹، ۴۱، ۴۲) به صورت منفی (معکوس) نمره‌گذاری می‌شود. در مطالعه لانگ و گولت روایی این مقیاس توسط ۱۵ نفر از کارشناسان متخصص روان‌شناسی، روایی محتوایی آن، ۰/۸۶ تأیید شد. نتایج مربوط به سنجش پایایی مقیاس بر روی ۷۳ نفر از والدین بدون فرزند، به روش محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به مقدار ۰/۷۳ بوده است (۲۴). این مقیاس توسط روشن و شاکری (۱۳۸۹)

متغیرهای حاضر در این پژوهش مشتمل بر تاب آوری به عنوان متغیر درون زاد، سرسختی روان شناختی به عنوان متغیر واسطه ای و هوش معنوی به عنوان متغیرهای برون زاد پژوهش بودند. جدول ۱ ویژگی های جمعیت شناختی متغیرهای پژوهش را نشان می دهد.

معیار، کجی، کشیدگی، ضریب همبستگی پیرسون و مدل معادلات ساختاری و روش بوت استراپ (bootstrap) برای بررسی مسیرهای میانجی و بسته های نرم افزاری آماری برای علوم اجتماعی (SPSS) نسخه ی ۲۲ و نرم افزار آموس (AMOS) نسخه ی ۲۴ انجام گردید.

یافته ها

جدول ۱. توزیع فراوانی شرکت کنندگان بر حسب رشته تحصیلی

رشته تحصیلی	روان شناسی	حسابداری	آموزش زبان انگلیسی	علوم ورزشی	کامپیوتر	مهندسی کشاورزی	جمع
تعداد	۵۸	۳۸	۳۹	۳۳	۳۱	۱۱	۲۱۰
درصد	۲۷/۶	۱۸/۱	۱۸/۶	۱۵/۷	۱۴/۸	۵/۲	۱۰۰

همانطور که در جدول ۱ ملاحظه می شود ۲۷/۶ درصد دانشجوی رشته روانشناسی، ۱۸/۱ درصد دانشجوی رشته حسابداری، ۱۸/۶ درصد دانشجوی رشته آموزش زبان انگلیسی، ۱۵/۷ درصد دانشجوی رشته علوم ورزشی، ۱۴/۸ درصد دانشجوی رشته کامپیوتر و ۵/۲ درصد دانشجوی رشته مهندسی کشاورزی بودند. در جدول ۲ میانگین، انحراف استاندارد، کجی، کشیدگی و ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

همانطور که در جدول ۱ ملاحظه می شود ۲۷/۶ درصد دانشجوی رشته روانشناسی، ۱۸/۱ درصد دانشجوی رشته حسابداری، ۱۸/۶ درصد دانشجوی رشته آموزش زبان انگلیسی، ۱۵/۷ درصد دانشجوی رشته علوم ورزشی، ۱۴/۸ درصد دانشجوی رشته کامپیوتر و ۵/۲ درصد دانشجوی رشته مهندسی کشاورزی بودند.

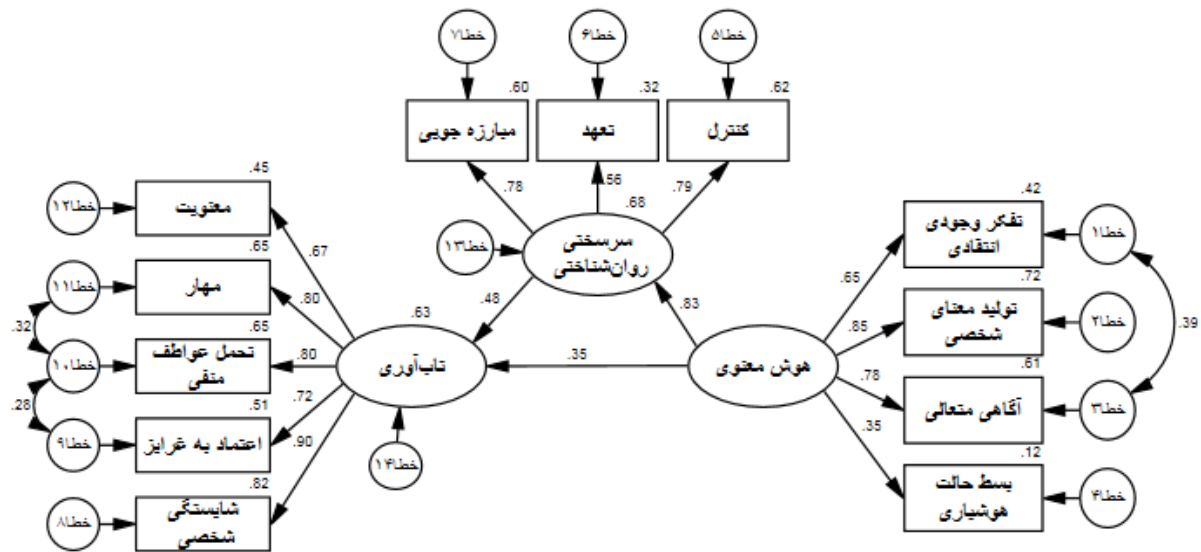
جدول ۲. میانگین، انحراف استاندارد، کجی، کشیدگی و ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳
۱. هوش معنوی	۱		
۲. سرسختی روان شناختی	۰/۵۷**	۱	
۳. تاب آوری	۰/۵۸**	۰/۶۶**	۱
میانگین	۳/۳۷	۳/۳۴	۳/۳۷
انحراف استاندارد	۰/۵۸۳	۰/۴۰۳	۰/۶۵۸
کجی	-۰/۴۷۲	۰/۷۵	-۰/۱۲۳
کشیدگی	۰/۷۱۴	۰/۱۳	۱/۰۸

** p < ۰/۰۱

چنانچه از جدول ۲ مشاهده می شود، همه ی متغیرهای پژوهش با یکدیگر رابطه ی معنی داری دارند (p < ۰/۰۱). برای آزمون مدل فرضی، چند مفروضه اصلی مدل معادلات ساختاری شامل داده های گمشده، نرمال بودن و هم خطی چندگانه مورد بررسی قرار گرفتند. پیش فرض های مدل معادلات ساختاری نشان داد که متغیرهای پژوهش همگی دارای قدر مطلق ضریب کجی کوچکتر از ۲ و قدر مطلق ضریب کشیدگی کوچکتر از ۱۰ هستند و داده ها تابع توزیع نرمال می باشند. هیچ یک از متغیرهای برونزا دارای هم بستگی بالای ۰/۸ نبود و شاخص تحمل (tolerance) برای تمام متغیرهای پیش بین کوچکتر از ۰/۶۸، و شاخص تورم واریانس (variance inflation factor) کوچکتر از ۱/۴۷ به دست آمد؛ لذا مفروضه های مدل معادلات ساختاری برقرار است. از این رو می توان از مدل معادلات ساختاری برای آزمون مدل تحقیق استفاده کرد.

مدل ساختاری مورد آزمون و مدل های اندازه گیری پژوهش، در شکل ۱ آمده است.

شکل ۱- مدل نهایی آزمون شده تأثیرگذاری هوش معنوی بر تاب آوری با میانجی‌گری سرسختی روان شناختی در دانشجویان

دستکاری مدل شد. براین اساس، تعدیل‌هایی براساس مبانی نظری و تجربی صورت گرفت. شاخص‌های برازندگی مدل پیشنهادی و مدل اصلاح شده نهایی در جدول ۳ ارائه شده است.

پس از اجرای مدل معادلات ساختاری، مدل تجربی و قابل استفاده به دست آمد. البته لازم به ذکر است که این مدل اولیه دارای برازش در برخی از شاخص‌ها نبود. از این رو، به کمک شاخص‌های اصلاحی پیشنهادی اقدام به

جدول ۳. شاخص‌های برازندگی مدل پیشنهادی

شاخص	χ^2	df	P	χ^2/df	RMSEA	GFI	AGFI	CFI	NFI	IFI	TLI
مدل پیشنهادی	۱۹۰/۴۵	۵۱	۰/۰۰۱	۴/۷۷	۰/۱۱	۰/۸۸	۰/۸۲	۰/۸۶	۰/۸۵	۰/۸۸	۰/۸۵
مدل اصلاح شده	۱۴۰/۲۳	۴۸	۰/۰۰۱	۲/۹۲	۰/۰۹	۰/۹۲	۰/۸۷	۰/۹۳	۰/۹۱	۰/۹۴	۰/۹۱
مقدار مطلوب	-	-	> ۰/۰۵	< ۳	< ۰/۱۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰

برازش مدل مفهومی بوده با تعدیل‌های در نظر گرفته شده، مورد پذیرش واقع می‌شود. در جدول ۴ ضرایب اثر مستقیم، غیر مستقیم، کل و سطح معناداری بین متغیرهای پژوهش آورده شده است.

نتایج جدول بالا حاکی از آن است که همه‌ی شاخص‌ها در حد مطلوب گزارش شده‌اند و مدل نهایی با داده‌ها برازش مطلوب دارد. از این رو، با توجه به شاخص‌های برازش می‌شود استنباط کرد فرضیه اصلی پژوهش که درباره

جدول ۴- برآورد ضرایب معیار شده اثر مستقیم، غیرمستقیم و کل

مسیر	اثر مستقیم	اثر غیرمستقیم	اثر کل
هوش معنوی ← تاب آوری	**۰/۳۵	-	**۰/۷۵
سرسختی روان شناختی ← تاب آوری	**۰/۴۸	-	**۰/۴۸
هوش معنوی ← سرسختی روان شناختی	**۰/۸۳	-	**۰/۸۳
هوش معنوی - سرسختی روان شناختی - تاب آوری	-	**۰/۳۹	-
R2 سرسختی روان شناختی	۰/۶۴	-	-
R2 تاب آوری	۰/۵۸	-	-

همکاران (۱۰)، گلن (۹) و ویزلمایر و همکاران (۱۱) نیز همسو بوده است که اشاره به رابطه مثبت و معنی‌دار میان هوش معنوی و تاب‌آوری دارد. ولش و برادسکی (۲۰۱۰) در پژوهش‌های خود دریافتند هوش معنوی توانایی تجربه شده‌ای است که به افراد امکان دستیابی به دانش و فهم بیشتر را می‌دهد و زمینه را برای رسیدن به کمال در زندگی فراهم می‌کند و افزایش مقاومت در مقابل تنیدگی، موجب خودآگاهی و بینش عمیق فرد نسبت به زندگی و هدف‌دار نمودن آن می‌گردد (۲۹). همچنین در مورد بعد دیگر هوش معنوی می‌توان گفت زمانی که فرد زندگی را با معنا و همراه با احساس ارزشمندی و هدفمندی بداند، افکار و اعمال خود را کنترل کند و سعی برای بهبود و تکامل خود داشته باشد، تاب‌آوری در فرد افزایش می‌یابد. افرادی که دارای هدف در زندگی خود هستند و احساس ارزشمندی می‌کنند، می‌توانند در شرایط استرس‌زا و زمانی که دارای مشکل هستند انعطاف بیشتری از خود نشان داده و مقاومت بیشتری در این شرایط از خود نشان دهند. همچنین در تبیین یافته‌های پژوهش می‌توان گفت افرادی که دارای هوش معنوی بالاتری هستند، انعطاف‌پذیرند، نسبت به خود هشیاری بیشتری دارند، توانایی رویارویی با مشکلات و چیره شدن بر آنها را دارند. به دیگران وابستگی ندارند و در برابر شیوه‌ها و سنت‌های معمول جامعه مقاومت دارند (۳۰). همچنین چنانچه فرد دارای سطح هوش معنوی بالاتری باشد، معنایی که به خود و جهان اطرافش می‌دهد توأم با احساس ارزشمندی و هدفمندی است، بنابراین سختی‌ها را تحمل می‌کند و تاب‌آوری بیشتری را از خود نشان می‌دهد (۳۱). هوش معنوی فرایندی را پشت سر می‌گذارد که یکی از محورهای اصلی آن شناخت درست از خدا و داشتن هدف و معنا در زندگی است و داشتن معنا و هدف در زندگی مقدمه‌ای بر تاب‌آوری و سازگاری با مشکلات است. از این رو چنانچه دانشجویان، دارای سطح هوش معنوی افزون‌تری باشند، به تبع آن معنایی که به خود و جهان اطرافش می‌دهد توأم با احساس ارزشمندی و هدفمندی است، بنابراین سختی‌ها را تحمل می‌کنند و تاب‌آوری بیشتری را از خود نشان می‌دهند، لذا می‌توان نتیجه گرفت که هرچه دانشجویان در زندگی خود در انجام کارها خداوند را به عنوان ملاک خود قرار دهند و کارها و اعمال خود را بر اساس دانش و آگاهی و شناخت انجام دهند، همچنین در مقابل رفتار نادرست دیگران نیز صبر و بردباری داشته باشند، کارهای روزانه خود را در زمان استراحت و آسودگی مرور کنند و بر خود کنترل داشته باشند، می‌توانند موجبات افزایش تاب‌آوری را فراهم کنند.

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود هوش معنوی بر سرسختی روان‌شناختی و تاب‌آوری اثر مستقیم دارد ($p < 0.01$). ضریب مسیر β از سرسختی روان‌شناختی به تاب‌آوری به لحاظ آماری معنی‌دار می‌باشد ($p < 0.01$). نتایج غیرمستقیم مدل پژوهش نشان داد که هوش معنوی از طریق میانجی‌گری سرسختی روان‌شناختی اثر غیرمستقیم بر تاب‌آوری دارد؛ زیرا نتایج آزمون بوت استروپ برای اثر غیرمستقیم نشان داد که حد پایین و حد بالای این ضریب مسیر، صفر را دربر نمی‌گیرد $0.27 (0.70 \sim 0.12)$: ۹۵ درصد CI).

بحث و نتیجه‌گیری

از دیدگاه واگان (۲۰۰۲) هوش معنوی یکپارچه کننده زندگی درونی و معنوی با زندگی بیرونی است و می‌توان گفت که هوش معنوی مکانیسمی است که توسط آن کیفیت زندگی افراد، بهبود می‌یابد (۲۸). از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی ارتباط بین هوش معنوی و تاب‌آوری با توجه به نقش میانجی سرسختی روان‌شناختی در بین دانشجویان صورت گرفت. یافته‌های تحقیق نشان داد که هوش معنوی به صورت مستقیم بر تاب‌آوری دانشجویان اثر می‌گذارد و همچنین به شکل غیرمستقیم و به واسطه‌ی سرسختی روان‌شناختی بر تاب‌آوری آنها تأثیرگذار است. بر اساس نتایج بدست آمده شاهد این موضوع بودیم که دانشجویانی که تاب‌آوری بیشتری را بازگو کردند از هوش معنوی بالاتری برخوردار بودند. این بدان معناست که هوش معنوی می‌تواند به طور قابل توجهی بر میزان تاب‌آوری دانشجویان اثرگذار باشد و آن را افزایش دهد. همچنین نتایج حاکی از آن بود که سرسختی روان‌شناختی نقش بسزایی به صورت میانجی بین هوش معنوی و تاب‌آوری ایفا می‌کند که می‌توان نتیجه گرفت سرسختی روان‌شناختی بر میزان تحمل سختی‌ها و فشارها تأثیرگذار بوده و سبب افزایش تاب‌آوری از طریق توسل به هوش معنوی می‌باشد.

نتایج نشان داد که هوش معنوی اثر علی و مستقیم بر تاب‌آوری دانشجویان دارد. این یافته با پژوهش خدابخشی کولائی‌ان و همکاران (۱۴) که نشان دادند تاب‌آوری در برابر استرس با تمام مؤلفه‌های هوش معنوی ارتباط معنی‌داری دارد، همسو بوده است. همچنین با نتایج پژوهش موسوی خورشیدی و جاجرمی (۱۳) نیز همسو بوده است که نشان دادند معنویت به عنوان یکی از مؤلفه‌های مؤثر بر تاب‌آوری است. همچنین نتایج پژوهش با یافته‌های مطالعات واکر و

افراد سرسخت به دلیل خوش‌بینی، احساس توانمندی در کنترل و رویارویی با مشکلات و تجربیات مثبت آن و تعهد به وظایف، تحمل بیشتری دارند و بهتر می‌توانند در شرایط سخت و پیش‌بینی نشده، تاب بیاورند.

در نهایت، با توجه به نتایج حاصل از تحلیل مدل نمایان شد که سرسختی روان‌شناختی در رابطه‌ی هوش معنوی با تاب‌آوری نقش واسطه‌ای ایفا می‌کند. این یافته با نتایج پژوهش‌های کاظمی و همکاران (۱۵)، دژبان و سماواتیان (۲۰) و موسوی خورشیدی و جاجرمی (۱۳) همسو می‌باشد. به‌عبارت دیگر، مشخص شد هوش معنوی اثر مستقیمی بر تاب‌آوری دارد و همچنین به‌صورت غیرمستقیم و با واسطه‌گری سرسختی روان‌شناختی بر تاب‌آوری تأثیر می‌گذارد. مهدویان و همکاران (۲۰۱۶) نشان دادند که هوش معنوی از طریق شکل‌دهی یک نظام ارزشی و معنوی هدفمند مبتنی بر اعتماد به تصمیمات و حکمت خدا (به‌عنوان دانای مطلق)، نوعی مقابله‌ی معنوی به راه می‌اندازد و از این‌رو منجر به افزایش توان مقابله‌ای و سرسختی روان‌شناختی می‌گردد؛ بنابراین، دور از ذهن نیست که سرسختی روان‌شناختی ناشی از بهزیستی معنوی منجر به افزایش تاب‌آوری و نیز امیدواری در افراد به‌خصوص در حین مبارزه با یک بیماری یا مشکلات دیگر گردد. درواقع نظام معنایی حاصل از بهزیستی معنوی منجر به این می‌شود که افراد سرسخت در برخورد با مشکلات زندگی از روش‌های مقابله‌ای که سازگارانه‌تر است استفاده کنند و رویدادهای زندگی را قابل پیش‌بینی و کنترل بدانند و بر این باور باشند که با تلاش می‌توانند آنچه را که در پیرامون‌شان رخ می‌دهد تحت تأثیر قرار دهند و بر همین اساس، افراد سرسخت تغییرات زندگی را تهدیدی برای امنیت خود تلقی نمی‌کنند.

نتایج نشان داد که سرسختی روان‌شناختی اثر علی و مستقیم بر تاب‌آوری دانشجویان دارد. دژبان و سماواتیان (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که تاب‌آوری رابطه بین متغیرهای سرسختی روان‌شناختی و بهزیستی کارکنان را میانجی‌گری می‌کند (۲۰)، که در راستای پژوهش حاضر می‌باشد. سرسختی روان‌شناختی به مثابه یک منبع مقاومت درونی، فرد را برای مواجهه با بحران‌ها و موقعیت‌های ناگوار، آماده می‌کند و موجبات تاب‌آوری بیشتری را فراهم می‌آورد. طبق نظر کوباسا (۱۹۷۹) سرسختی، توانایی افراد را به کنترل موقعیت، تعهد و وظایف و رویارویی با پیشامدها بیشتر می‌کند (۳۳). شاید بتوان گفت که افراد سرسخت، برای برخورد با مشکلات، آمادگی دارند و می‌توانند با موقعیت‌های ناگوار روبه‌رو شوند و آنها را کنترل کنند و حس بیشتری از کنترل را در زندگی‌شان تجربه کنند و در شرایط سخت تاب‌آوری بیشتری از خود نشان دهند. بنابراین با توجه به مؤلفه‌های سرسختی یعنی تعهد، کنترل و مبارزه‌جویی می‌توان گفت که

نتایج نشان داد که هوش معنوی اثر علی و مستقیم بر سرسختی روان‌شناختی دانشجویان دارد. این یافته با نتایج پژوهش‌های کاظمی و همکاران (۱۵)، شهسوار و همکاران (۱۶) و درویش‌زاده و بزرگی (۱۷) هماهنگ و همسو می‌شود. در جهت تبیین اثر مستقیم هوش معنوی بر سرسختی روان‌شناختی می‌توان گفت که از آنجا که سرسختی روان‌شناختی یک ویژگی شخصیتی است که در هنگام رویارویی با حوادث تنش‌زای زندگی، به‌عنوان یک منبع مقاومت و سپر محافظ عمل می‌کند (۳۲)، می‌توان این‌گونه برداشت کرد که بهزیستی معنوی از طریق شکل‌دهی یک نظام ارزشی و معنایی هدفمند مبتنی بر اعتماد به تصمیمات و حکمت خدا (به‌عنوان دانای مطلق)، نوعی مقابله‌ی معنوی به راه می‌اندازد و از این‌رو منجر به افزایش توان مقابله‌ای و سرسختی روان‌شناختی می‌گردد؛ بنابراین، دور از ذهن نیست که سرسختی روان‌شناختی ناشی از بهزیستی معنوی منجر به افزایش تاب‌آوری و نیز امیدواری در افراد به‌خصوص در حین مبارزه با یک بیماری یا مشکلات دیگر گردد. درواقع نظام معنایی حاصل از بهزیستی معنوی منجر به این می‌شود که افراد سرسخت در برخورد با مشکلات زندگی از روش‌های مقابله‌ای که سازگارانه‌تر است استفاده کنند و رویدادهای زندگی را قابل پیش‌بینی و کنترل بدانند و بر این باور باشند که با تلاش می‌توانند آنچه را که در پیرامون‌شان رخ می‌دهد تحت تأثیر قرار دهند و بر همین اساس، افراد سرسخت تغییرات زندگی را تهدیدی برای امنیت خود تلقی نمی‌کنند.

نتایج نشان داد که سرسختی روان‌شناختی اثر علی و مستقیم بر تاب‌آوری دانشجویان دارد. دژبان و سماواتیان (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که تاب‌آوری رابطه بین متغیرهای سرسختی روان‌شناختی و بهزیستی کارکنان را میانجی‌گری می‌کند (۲۰)، که در راستای پژوهش حاضر می‌باشد. سرسختی روان‌شناختی به مثابه یک منبع مقاومت درونی، فرد را برای مواجهه با بحران‌ها و موقعیت‌های ناگوار، آماده می‌کند و موجبات تاب‌آوری بیشتری را فراهم می‌آورد. طبق نظر کوباسا (۱۹۷۹) سرسختی، توانایی افراد را به کنترل موقعیت، تعهد و وظایف و رویارویی با پیشامدها بیشتر می‌کند (۳۳). شاید بتوان گفت که افراد سرسخت، برای برخورد با مشکلات، آمادگی دارند و می‌توانند با موقعیت‌های ناگوار روبه‌رو شوند و آنها را کنترل کنند و حس بیشتری از کنترل را در زندگی‌شان تجربه کنند و در شرایط سخت تاب‌آوری بیشتری از خود نشان دهند. بنابراین با توجه به مؤلفه‌های سرسختی یعنی تعهد، کنترل و مبارزه‌جویی می‌توان گفت که

تضاد منافع

نویسنده اذعان دارد که در این مقاله هیچ گونه تعارض منافی وجود ندارد.

منابع مالی

پژوهش حاضر از هیچ مؤسسه و نهادی حمایت مالی دریافت نکرده و کلیه هزینه‌ها در طول فرآیند اجرای پژوهش بر عهده پژوهشگر بوده است.

سپاسگزاری

نویسنده مراتب تشکر خود را از دانشجویانی که در جمع آوری اطلاعات نقش داشته‌اند، اعلام می‌دارند.

که روی سرسختی می‌گذارد در واقع مسیر دیگری را برای بهبود تاب‌آوری ایجاد کرده است که جدا از اثر مستقیم آن بر تاب‌آوری است. بر این اساس معنویت علاوه بر این که به طور مستقیم ایجاد تاب‌آوری می‌کند به طور غیرمستقیم نیز از طریق سرسختی روان‌شناختی، تاب‌آوری را افزایش می‌دهد.

نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر به صورت نظری مدلی را برای تبیین دقیق‌تر تاب‌آوری در اختیار پژوهشگران آتی قرار داده است تا آنان بتوانند این نکته را در نظر بگیرند که هوش معنوی با واسطه‌ی سرسختی روان‌شناختی بهتر قادر است تا تاب‌آوری را ارتقاء ببخشد.

The Mediating Role of Psychological Hardiness in the Relationship between Spiritual Intelligence and Resilience in Students

Houshang Garavand *¹

1. Psychology Department, Faculty of Literature and Humanities, Lorestan University, Khorramabad, Iran.

* Corresponding author: garavand.h@lu.ac.ir

Abstract

Purpose: The purpose of this study was to investigate the mediating role of psychological hardiness in the relationship between spiritual intelligence and resilience.

Method: The research method was correlation of the type structural equation modeling. The population of this study included all Undergraduate students Poldokhtar Higher Education Center who were studying in the academic year 2020-2021. The statistical sample size was determined based on the rules of thumb Kline equal to 210 people, which was done by available sampling method and online questionnaire. The instruments used in this study were Integrated Spiritual Intelligence Scale (SISRI), Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC), and Lang and Goulet Hardiness Scale (LGHS). Data analysis was performed using Path analysis statistical method and by the SPSS-22, and AMOS-24 software. Bootstrapping method was used to examine the mediating role of the variables in Amos software.

Findings: The results showed that spiritual intelligence and psychological hardiness have a direct positive effect on students' psychological resilience. The results of structural equation modeling also showed that psychological hardiness has a mediating role in the relationship between spiritual intelligence and psychological resilience.

Conclusion: According to the findings, it can be concluded that in student's, higher levels of spiritual intelligence can predict higher resilience. Meanwhile, psychological hardiness as a personal factor can clarify the mechanism of the effect of spiritual intelligence on resilience. In other words, spiritual intelligence has a positive effect on the resilience through increasing psychological hardiness. These results can be used to design counseling programs for student's people.

Keywords: *spiritual intelligence, psychological hardiness, resilience.*

References

1. Prince-Embury S, Saklofske DH. Resilience in children, adolescents, and adults: Translating research into practice: Springer Science & Business Media; 2012.
2. Ogelman HG, Erol A. Examination of the predicting effect of the resiliency levels of parents on the resiliency levels of preschool children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2015; 186:461-6.
3. Manyena B, Machingura F, O'Keefe P. Disaster Resilience Integrated Framework for Transformation (DRIFT): A new approach to theorising and operationalising resilience. *World Development*. 2019; 123:104587.
4. Diener E, Lucas R, Helliwell JF, Schimmack U, Helliwell J. Well-being for public policy: Oxford Positive Psychology; 2009.
5. Allen AN, Kilgus SP, Eklund K. An initial investigation of the efficacy of the Resilience Education Program (REP). *School Mental Health*. 2019;11(1):163-78
6. Sareen S. Psychological resilience in relation to emotional well being and spiritual intelligence among college students. *Res Rev Int J Multidiscip*. 2019; 4(6): 219-22.
7. Zohar D, Marshall I, Marshall I. SQ: Connecting with our spiritual intelligence: Bloomsbury Publishing USA; 2000.
8. Jafari A, Hesampour F. Predicting life satisfaction based on spiritual intelligence and psychological capital in older people. *Iranian Journal of Ageing*. 2017; 12(1):90-103. (Persian)
9. Glenn CTB. A bridge over troubled waters: Spirituality and resilience with emerging adult childhood trauma survivors. *Journal of Spirituality in Mental Health*. 2014; 16(1):37-50.
10. Walker JNJ, Longmire-Avital B. The impact of religious faith and internalized homonegativity on resiliency for black lesbian, gay, and bisexual emerging adults. *Developmental psychology*. 2013; 49(9):1723.
11. Vieselmeyer J, Holguin J, Mezulis A. The role of resilience and gratitude in posttraumatic stress and growth following a campus shooting. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. 2017; 9(1):62.
12. Ramezanzadeh S, Moslehamirdehi H. Explain the relationship between moral intelligence, spiritual intelligence and psychological resilience in students: the role of mediating spiritual intelligence. *Pouyesh in Humanities Education*. 2020; 6 (21):29-38. (Persian)
13. Mousavi Khorshidi, Sz and Jajarmi, M. The study of the relationship between resilience and spiritual intelligence in students of Islamic Azad University, Bojnourd Branch, Second International Conference on Psychology, Educational Sciences and Lifestyle, Islamic Azad University, Bojnourd Branch. 2015. (Persian)
14. Khodabakhshi Koolae A, Heidari S, Khoshkonesh A, Heidari M. Relationship between spiritual intelligence and resilience to stress in preference of delivery method in pregnant women. *The Iranian Journal of Obstetrics, Gynecology and Infertility*. 2013; 16(58):8-15. (Persian)
15. Kazemi S, Ramezani T, Bagherian S, Baneshi M, khoshnood Z. The Role of Spiritual Intelligence and Identity Styles in Predicting Psychological Hardiness of Students of Kerman University of Medical Sciences in 2018. *J Jiroft Univ Med Sci*. 2021; 8 (1):597-605. (Persian)
16. Shahsavari R, Ghaffari M, Makhtoum Nejhad R. Mediating role of psychological hardiness and perceived social support on the relationship between spiritual intelligence and happiness in the elderly women. *Journal of Gerontology*. 2018; 2(4):11-21. (Persian)
17. Darvishzadeh K, Bozorgi ZD. Relationship between the resilience and psychological hardiness with the spiritual intelligence in a sample of female

- students. *Indian Journal of Public Health Research and Development*. 2017; 8(1): 222-226. (Persian)
18. Desai Rahul B. Psychological hardiness among college students. *The International Journal of Indian Psychology*. 2017; 4(3): 80-4.
 19. Abdolmaleki A, Goodarzi K. The effect of treatment-based summoning of thoughts and assumptions in reducing cognitive distortions female students. *Journal of motor and behavioral sciences*. 2020; 3(3):321-8. (Persian)
 20. Dezhban R, Samavatian H. The relationship between neuroticism and hardiness with employee well-being: mediating role of resiliency and mindfulness and moderating role of working hours and type of shift work. *Journal of Industrial and Organizational Psychology Studies*. 2020; 7(2):259-82. (Persian)
 21. Shahandeh A, Abdoljabbari M, Ziaodin Olyanasab S, Rahmani R. The relationship between moral intelligence and demographic features of Payame Noor University students of Khoy and Mahabad with special emphasis on Quranic and psychological teachings. *Journal of Research on Religion & Health*. 2019; 5(3):72-83. (Persian)
 22. King DB. Rethinking claims of spiritual intelligence: A definition, model, and measure. Unpublished Master's Thesis, Trent University, Peterborough, Ontario, Canada. 2009.
 23. Raghieb M, Siadat A, Hakiminya B, Ahmadi J. The validation of King's Spiritual Intelligence Scale (SISRI-24) among students at University of Isfahan. *Journal of Psychological Achievements*. 2010; 17(1):141-64. (Persian)
 24. Lang A, Goulet C, Amsel R. Lang and Goulet hardiness scale: Development and testing on bereaved parents following the death of their fetus/infant. *Death studies*. 2003; 27(10):851-80.
 25. Roshan R, Shakeri R. The study of the validity and reliability of hardiness scale for university students. *Clinical Psychology and Personality*. 2010; 8(1): 35-52. (Persian)
 26. Connor KM, Davidson JR. Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC). *Depression and anxiety*. 2003; 18(2):76-82.
 27. Mohammadi M., Jazayeri, A.R., Rafiei A., Jokar B, Porshenhaz A. Investigating the factors affecting resilience in people at risk of drug abuse. *Journal of Psychology, University of Tabriz*. 1385: 1 (3), 224-203. (Persian)
 28. Vaughan F. What is spiritual intelligence? *Journal of humanistic psychology*. 2002; 42(2):16-33.
 29. Welsh EA, Brodsky AE. After every darkness is light: Resilient Afghan women coping with violence and immigration. *Asian American journal of psychology*. 2010; 1(3):163.
 30. Emami Z, Molavi H, Kalantary M. Path analysis of the effect of spiritual and moral intelligence on self-actualization and life satisfaction in the old aged in Isfahan. *Knowledge & Research in Applied Psychology*. 2014; 15(2):4-13. (Persian)
 31. Sedighi Arfai F, Yazdkhasti AS, Naderi Ravandi M. Predicting resilience based on spiritual intelligence in students and theologians. *Culture in Islamic University*. 2014: 4 (3), 373-390. (Persian)
 32. Saify Y, Taghavi M. Relationship between Spiritual well-being and Marital Satisfaction: The mediation of psychological Hardiness. *Contemporary Psychology, Biannual Journal of the Iranian Psychological Association*. 2019; 14(1):31-41. (Persian)
 33. Mirzamohammadi Z, Mohsenzadeh, Ph.D. F, Arefi, Ph.D. M. The Relationship between Parenting Styles, Psychological Hardiness, and Students' Resilience. *QJFR*. 2017; 13 (4):97-120 (Persian).

34. Mahdian Z, Ghaffari M. The mediating role of psychological resilience, and social support on the relationship between spiritual well-being and hope in cancer patients. *Journal of Fundamentals of Mental Health*. 2016; 18(3):130-8 (Persian).
35. Gomez R, Fisher JW. Domains of spiritual well-being and development and validation of the Spiritual Well-Being Questionnaire. *Personality and individual differences*. 2003; 35(8):1975-91.

